

ФЕНОМЕН ТОЛЕРАНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ

Стаття повсякденна теоретичному аналізу феномена толерантності майбутнього учителя музики в філософських, психологічних, педагогічних наукових дослідженнях вітчизняних і зарубіжних авторів. Увага зосереджена на освітленні методологічних підходів визначення значення толерантності, її структурних компонентів, обґрунтуванні змісту поняття педагогічної і художественно-творчої толерантності майбутнього учителя музики. Визначено, що толерантність є важливим якостям особистості майбутнього учителя музики, яка характеризує його як культурного людини з власними цінностями, сприяє його самоудосконалюванню і позитивно впливає на соціальне взаємодія індивіда в суспільстві.

Ключові слова: толерантність, категорії толерантності, майбутній учитель музики, педагогічна толерантність, художественно-творча толерантність.

The article is devoted to the theoretical analysis of the phenomena of future music teachers' tolerance in the Ukrainian and foreign philosophical, psychological and pedagogical researches. We focused on highlighting the methodological approaches of defining the essence of tolerance and its structural components. Also we are explaining the role of relations between pedagogical and artistic tolerance of future music teacher.

The article describes how the meanings of tolerance were changed in the development of the historical, philosophical and psychological conceptions (humanism, existentialism, hermeneutics, phenomenology, humanistic psychology). Also we have overviewed the tolerance criteria in the axiological context and exemplify the main characteristics, which should have a tolerant person. We have determined that the tolerance is an important quality of each personality that indicate his own cultural values, promote to his self-development and to positive impact on the social interaction of individuals in the society.

We paid attention on the definition of the future music teacher's pedagogical tolerance in the context of art education, which plays an important role in the organizing and stimulating of individual creativity. In the topic we signified the meaning of artistic tolerance in future music teacher's creativity as a way of cultural and art understanding. An acquisition of this type of tolerance is very important in the development processes of personality's esthetic behavior in the educational environment.

Keywords: tolerance, categories of tolerance, future music teacher, pedagogical tolerance, artistic tolerance.

Питання глобалізації та культурного обміну посідає важливе місце у соціально-економічному житті багатьох країн світу, у тому числі і України. Нові умови життєдіяльності у суспільстві сприяють утворенню єдиного полікультурного суспільства, що потребує від кожного індивіда самоусвідомлення себе як представника того чи того етносу, а також розуміння і толерантного ставлення до представників своєї та інших культур.

Ступінь сформованості толерантності майбутнього вчителя музики залежить від рівня його знань про власну культуру та історію у контексті світової мистецької спадщини, здатності сприймати і розуміти особливості інших культур. Дане положення надає проблемі формування толерантного суспільства планетарного значення і визначає доцільність не лише дослідження власних підходів до вирішення означеної проблеми в Україні, а й використання зарубіжного досвіду та пошуку шляхів його застосування в умовах нашої країни.

Метою даної статті є теоретичний аналіз наукової літератури з вивчення проблеми феномену толерантності майбутнього вчителя музики та визначення сутності художньо-творчої толерантності. Для реалізації мети нашого дослідження необхідно виконати такі

завдання: вивчити сутність поняття «толерантність», описати його структуру з огляду на існуючі наукові концепції та обґрунтувати особливості педагогічної та художньо-творчої толерантності майбутнього вчителя музики у контексті його професійної діяльності.

Проблемою визначення поняття «толерантність» займались багато вітчизняних та зарубіжних дослідників у філософському контексті, зокрема, О. Грива, В. Лекторський, М. Мчедлов, М. Уолцер та ін.; з психологічної точки зору: О. Клепцова, В. Маралов, О. Соколова, Г. Солдатова та ін.; у педагогічному та музично-педагогічному аспекті: О. Асмолов, С. Бондирева, Л. Ващенко, Е. Койкова, В. Черкасов, Ж. Шайгозова та ін.

Людина як особистість є невід'ємною частиною соціуму, тому будь-які соціальні процеси та зміни в суспільстві безпосередньо впливають на її життєдіяльність. Для комфортного та ефективного співіснування люди повинні ставитися один до одного з повагою, пристосовуватися та знаходити компроміси. Емпатія, розуміння, терпіння, позитивне сприйняття інших належить до числа тих необхідних якостей, якими повинна володіти сучасна толерантна особистість.

Дослідники зазначають, що проблема толерантності бере свій початок ще від часів античності, коли взаємотерпимість людей з різними культурними традиціями ставала ключовою, зважаючи на тогочасну колоніальну політику. Пізніше, провідні європейські філософи-гуманісти (Дж. Локк, Вальтер, Ж.-Ж. Руссо та ін.) розглядали толерантність у релігійному контексті, звертаючись до основних християнських цінностей (любові до ближнього, прощення, милосердя), і відзначаючи значення віротерпимості та «згубну дію міжрелігійної ворожнечі» [1].

Поступово з розвитком філософської думки та науки, зміною соціальних та політичних структур у суспільстві з'являються нові проблеми і відповідно феномен толерантної особистості набуває нових значень. Цікавим є його дослідження у контексті проблематики внутрішньої і зовнішньої свободи, становлення особистості, її самоактуалізації тощо. Такий підхід виявляється у працях філософів-екзистенціалістів, психологів-гуманістів і феноменологів.

Так, А. Маслоу визначає поняття «терпимість» як один з можливих шляхів самоактуалізації людини, зростання її як особистості, коли людина здійснює особистий ріст, може приймати себе та інших людей такими, які вони є. У свою чергу К. Роджерс з толерантністю поєднує термін «емпатія». Терпимість, яка формується на її основі, характеризується відкритістю, самодостатністю, тактовністю, почуттям гумору та почуттям власної гідності.

Власну точку зору мав інший американський психолог Г. Олпорт, який визначив дві позиції розвитку особистості: толерантна (у людини наявний великий розрив між Я-реальне і Я-ідеальне, а отже вона критичніше ставиться до себе, розуміє свої позитивні і негативні сторони) та інтолерантна (коли у людини Я-реальне та Я-ідеальне майже збігаються, в результаті чого вона не прагне вдосконалення).

У філософії принципи толерантного ставлення до іншої особистісної позиції простежуються в ідеях герменевтики як теорії розуміння, тлумачення та інтерпретації, а також як світоглядно-методологічної основи пізнання. Наукові засади герменевтики розроблено у працях вчених-філософів Ф. Шлейєрмахера, В. Дільтея, Х.-Г. Гадамера та ін. У контексті герменевтики толерантність постає як сукупність світоглядних життєвих переконань, основою яких є аксіологічні орієнтири [4].

Оскільки феномен толерантності найчастіше проявляється у соціальному житті людини, то її базова класифікація здійснюється за сумою певних особистісних чи суспільних критеріїв – вік, віросповідання, стать, етнічна приналежність тощо. Таким чином, виділяють гендерну, вікову, освітню, міжнаціональну, расову, релігійну, географічну, міжкласову, політичну, фізіологічну, маргінальну толерантність.

На думку О. Шаюк [9], у сучасних наукових дослідженнях існує низка методологічних підходів до обґрунтування феномену толерантності особистості, а саме: 1) аксіологічний, 2) ідеально-типологічний, 3) конфліктологічний, 4) антолого-історичний, 5) гносеологічний, 6) ксенологічний, 7) екзистенційно-гуманістичний, 8) соціокультурний. Кожен з них розробляють різні науковці і всі вони аргументують власну думку з

онтологічних та аксіологічних позицій, визначення суб'єктів та об'єктів толерантності. Оскільки у нашій статті досліджується проблема формування художньо-творчої толерантності у сфері мистецької освіти, а саме музичної, ми визначаємо найбільш доцільним аксіологічний підхід. Це пов'язано з тим, що мистецтво завжди було інструментом вивчення аксіології, а категорії аксіології доповнювали та збагачували зміст мистецтва.

Зокрема, одна з представниць аксіологічного підходу, А.Погодіна характеризує толерантність як активний процес, що означає не лише пасивне прийняття та повагу до чужих цінностей, а й позицію, яка стимулює розширення власних ціннісних орієнтацій за рахунок взаємодії з іншими культурами.

Крім того, вона у своєму дослідженні визначає основні критерії та показники толерантності, серед яких можна виокремити: стійкість особистості (емоційна стабільність, доброзичливість, вихованість, терпіння, соціальна відповідальність, самостійність, соціальна релаксація), емпатія (чуттєвість партнера, високий рівень співпереживання, екстравертність, здатність до релаксації), дивергентність поведінки (відсутність стереотипів, упереджень, гнучкість та критичність мислення), мобільність поведінки (відсутність у поведінці напруження та тривожності, комунікабельність, уміння знайти вихід із складної ситуації, автономність поведінки, прогностицизм, динамізм), соціальна активність (соціальна самоідентифікація, соціальна адаптованість, креативність, соціальний оптимізм, ініціативність) [5].

Інакше формулює основні інтегративні характеристики особистості, або категорії толерантності вітчизняний філософ О.Грива, до яких вона відносить терпимість, емпатійність, комунікативність, емоційну стабільність, соціальну активність, достатній рівень культури та освіти тощо. Також автор визначає структуру толерантності, що характеризується когнітивною, аксіологічною, інструментальною та якісною складовими [2].

Залежно від суспільної свідомості, Л.Скворцов [6] виокремлює такі ознаки толерантності: прихильна толерантність, толерантність як терпимість, культурна толерантність, толерантність у сфері наукової ментальності, психокультурна толерантність. Таким чином науковець підкреслює багатогранність феномену толерантності і визначає необхідність її формування з позиції різних аспектів життя особистості.

Такої самої точки зору дотримується інший дослідник толерантності В. Ханстантинов [7], відзначаючи її соціальну цінність, яка виявляється у людини через наявність якостей високої цивілізованості і культури, уміння володіти власними емоційними станами і переживаннями. Науковець звертає увагу на те, що людина – це істота емоційно-чуйна, налаштована на гуманістичні цінності свободи, демократії, прав людини.

Проблема формування толерантності також вивчається багатьма вченими і в педагогічному аспекті, зокрема і в системі мистецької освіти. Так, український вчений В. Черкасов визначає толерантність як прагнення педагога до створення такого навчально-виховного середовища, в якому учні матимуть змогу вільно розвивати свої художньо-творчі здібності, висловлювати обґрунтовані думки й погляди на закономірності розвитку певного жанру мистецтва, пропонувати власну інтерпретацію художньо-образного змісту музичного твору або твору образотворчого мистецтва, а також виявляти індивідуальність під час створення хореографічної композиції [8]. Автор пропонує також інше поняття «педагогічна толерантність», яке він трактує як витримку вихователя у відповідь на необґрунтовані вислови та дії дитини, на вияв її невихованості.

В. Черкасов у своєму дослідженні наводить опис структури педагогічної толерантності, якою повинен володіти майбутній вчитель музики. Її запропонував російський науковець Е.Абдуллін та охарактеризував такими якостями як любов вчителя до дитини, воля педагога, уявлення перспектив розвитку вихованця, досвід емоційно-ціннісного ставлення до музики, знання музики і про музику, музичні уміння і навички, досвід музично-творчої діяльності [8].

Дослідниця В. Єлькіна [3] у власних наукових працях вказує на активну роль толерантності у творчому процесі як прояву поваги, розуміння різних культур та форм самовираження інших. Зокрема вона зазначає, що у майбутніх вчителів потрібно формувати

толерантність не лише щодо інших, але й до себе, яка повинна виявлятися у почутті гідності, самоповаги і здатності до самопізнання.

На основі вищесказаного ми пропонуємо ввести поняття художньо-творчої толерантності майбутнього вчителя музики. Адже толерантність може проявлятися не лише під час комунікативної взаємодії між людьми, а й у внутрішньому діалозі з світовою культурою, мистецтвом, узгоджуючи його з власною особистістю. Таким чином ми спираємось на концепцію діалогу культур М. Бахтіна, а набуття художньо-творчої толерантності стає результатом розуміння хуложного образу, його переосмислення через призму особистих цінностей та відтворення у власній творчості.

У результаті аналізу наукової літератури ми можемо зробити висновок, що дослідження феномену толерантності майбутнього вчителя музики є актуальною проблемою і цікавить багатьох вчених. Більшість науковців розглядають толерантність як комунікативну та моральну якість особистості у суб'єкт-суб'єктній взаємодії, її соціальну властивість. Духовні цінності, взаємоповага, терпимість, саморозуміння та прийняття іншого – це ті складові поняття толерантності, які звизначають його багаторівневу структуру та лежаться в основі художньо-творчої толерантності.

Незважаючи на важливість висвітленої у статті проблеми, в Україні питання формування толерантності майбутнього вчителя музики достатньо не розроблене. Тому, беручи до уваги широкий спектр проявів та впливу ідеї толерантності, ми вважаємо, що висвітлена проблематика матиме перспективи у подальших наукових дослідженнях.

Література

1. Бех В.П. Толерантність як чинник розбудови європейської освіти / В.П. Бех // Вища освіта України: теоретичний та науково-методичний часопис. – 2013. – №3 (50). – С. 46-53.
2. Грива О.А. Толерантність в процесі становлення молоді в умовах полікультурного середовища: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філософських наук : спец. 09.00.10 – філософія освіти / Ольга Анатоліївна Грива // НПУ ім. М.П. Драгоманова, кафедра соціальної філософії та філософії освіти. – К., 2008. – 34 с.
3. Єлькіна В.В. Формування творчої толерантності майбутнього педагога / В.В. Єлькіна // Таврійський вісник освіти. – 2011. – №4(36). – С. 216-220.
4. Олексюк О.М., Ткач М.М., Лісун Д.В. Герменевтичний підхід у вищій мистецькій освіті [Текст]: колект. монографія / О.М. Олексюк, М.М. Ткач, Д.В. Лісун ; Міністерство освіти і науки України, Київ. ун-т імені Бориса Грінченка, Ін-т мистецтв. – К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2013. – 187 с.
5. Погодина А.А. Толерантность: термин, смысл, позиция, программа / А.А. Погодина // История: прил. к газ. «Первое сентября». – 2002. – Март (№11). – С. 4-7.
6. Скворцов Л.В. Толерантность : иллюзия или средство спасения? / Л.В. Скворцов // Октябрь. – 1997. – №3. – С.138-155.
7. Ханстантинов В.О. Толерантність як риса світоглядної позиції особистості / В.О. Ханстантинов // Наукові праці. Політичні науки, 2008. – № 66, т. 79. – С. 27-32.
8. Черкасов В.Ф. Вплив толерантності на формування естетичної культури молоді / В.Ф. Черкасов // Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. – Серія : Педагогічні науки. – 2012. – Вип.106. – С. 121-128.
9. Шаюк О.Я. Науково-психологічне осмислення толерантності як загальнолюдської проблеми / О.Я. Шаюк // Психологія і суспільство. – 2010. – № 1. – С. 100-111.

УДК 78 : 37

Малашевська І. А.

ФЕНОМЕН МУЗИКОТЕРАПІЇ ТА ДОСВІД ЇЇ ЗАСТОСУВАННЯ У СФЕРІ МУЗИЧНОЇ ПЕДАГОГІКИ

В статтє освещаютя сущностные характеристики музыкотерапии, механизмы ее влияния на личность. С целью разработки саногенно-личностного (оздоровительного)